

УДК 338.48:336

Охріменко А.Г.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті проаналізовано важливість фінансового забезпечення розвитку туризму. Проведено аналіз обсягів бюджетного фінансування туристичної галузі України. Запропоновано основні напрями покращення фінансового забезпечення функціонування туристичної галузі.

Ключові слова: туристична галузь, фінансове забезпечення, бюджетне фінансування туризму.

Постановка проблеми. Важливість розвитку туризму для окремої країни виявляється тому, що він виступає як засіб валютних надходжень, забезпечення зайнятості, збільшення внеску в платіжний баланс і ВВП, диверсифікації економіки, зростання прибутків і підвищення рівня добробуту нації. Динамічний розвиток туризму здійснює мультиплікаційний ефект на інші галузі економіки, в яких активізується інвестиційна діяльність, створюються нові робочі місця, розширюється обіг коштів.

Разом із тим, туризм є діяльністю, що потребує наявності сприятливих економічних умов розвитку та залучення значних обсягів фінансових ресурсів. Тому питання розгляду фінансової складової функціонування туристичної галузі є важливими у практичному і теоретичному плані.

Фінансово-економічні проблеми розвитку туристичної галузі піднімаються в роботах українських науковців. Досить ґрунтовним є дослідження А.Кулінської [9] щодо особливостей фінансового механізму в туристичній галузі. С.Захарчук [6] обґрунтовує загальні фінансово-економічні проблеми, що стосуються функціонування туристичної галузі, Ю.Варланов [3] з позиції місцевого рівня досліджує фінансовий механізм розвитку туризму, а Н.Коленда [8] розглядає механізм фінансового забезпечення з точки зору реалізації стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону. Ряд наукових публікацій стосується фінансування курортно-рекреаційного комплексу як складової сфери туризму, це зокрема роботи О. Дубовікової [5], Г. Костенко [13], О.Чайковської.

Незважаючи на значний доробок наукових досліджень щодо фінансових аспектів розвитку туристичної галузі, ряд проблем потребує подальших досліджень, це зокрема питання щодо оптимального співвідношення обсягів різних джерел фінансування, дослідження та вироблення дієвого механізму фінансового забезпечення цієї специфічної галузі, оцінки ефективності фінансування туризму та інші.

Мета статті. Метою статті є виявлення основних проблем та специфіки фінансового забезпечення туристичної галузі України. Зважаючи на це, завданнями роботи є: обґрунтування основних цілей фінансового забезпечення

туристичної галузі, проведення аналізу стану фінансування, зокрема бюджетного, туристичної галузі України та фінансових результатів діяльності суб'єктів туристичної діяльності, обґрунтування основних напрямів удосконалення та шляхів вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу. Необхідним засобом функціонування будь-якої галузі господарства є фінансове забезпечення. Проф. С. Онишко [11] звертає увагу не те, що у загальнотеоретичному і практичному плані фінансове забезпечення є цілісним процесом, що охоплює власне фінансове забезпечення, можливості нагромадження і відтворення фінансових ресурсів, а також його регулятивний потенціал. На думку проф. Г. Кірейцева, «фінансове забезпечення полягає у наданні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики» [4, с.124]. При цьому розрізняють забезпечувальну (ту, що проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення) та регулятивну (здійснює вплив через виділення достатніх коштів і через конкретну форму фінансового забезпечення характеризує активний вплив фінансового забезпечення) дію. Таким чином, можна визнати, що завданням фінансового забезпечення туристичної галузі є створення сприятливого середовища щодо виділення, розподілу та залучення фінансових ресурсів для розвитку туризму.

Фінансове забезпечення туристичної галузі має ряд особливостей і специфічних рис, пов'язаних перш за все з механізмом її функціонування. В основному ця галузь потребує фінансування у суміжні сфери діяльності (готельне та ресторанне господарство, різні види транспорту та його інфраструктуру, заклади розваг, народні промисли та ін.), а із іншого боку, соціальний ефект полягає в тому, що модернізована інфраструктура використовується не лише туристами, але й місцевим населенням.

Дослідники туристичної галузі досить високо оцінюють ефективність її фінансування. С.Захарчук, зокрема, зазначає, що «туристична галузь – це галузь, яка при порівняно невеликих витратах може дати значний прибуток, адже оборотність капіталу у цій галузі у 4 рази вища, ніж у середньому в інших галузях світового господарства, при цьому витрати на створення одного робочого місця в інфраструктурі туризму в 20 разів менші, ніж у промисловості» [6]. Тому вирішення питань фінансового забезпечення туристичної галузі має державне значення.

Як зазначає у дослідженнях А.Кулінська, фінансове забезпечення має вирішувати такі основні завдання туристичної галузі:

- досягнення максимальної ефективності використання наявних фінансових ресурсів – максимізація обсягів виробленого ВВП на основі вибору раціональної моделі фінансового забезпечення;
- встановлення оптимальних пропорцій розподілу та перерозподілу виробленого ВВП із метою повного забезпечення потреб громадян, підприємств туристичної галузі, держави;
- всебічне сприяння залученню усіх тимчасово вільних коштів та отриманих доходів через інституції фінансового ринку на потреби фінансового

забезпечення виробництва невиробничої сфери, зокрема туристичної галузі України [9, с.470].

Провідну роль у створенні сприятливого середовища для розвитку туризму має проводити держава. В наукових роботах виділяються такі державні важелі фінансового характеру щодо розвитку туристичної галузі:

- фінансово-кредитні, спрямовані на створення сприятливого фінансово-кредитного середовища для розвитку підприємницької діяльності у туристичній галузі (мікрокредитування, пільгове кредитування, державне субсидіювання, лізинг, тренінги з фінансово-кредитних питань для працівників галузі туризму);

- податкові передбачають оптимізацію кількості податків для підприємств туристичної галузі, надання податкових пільг під конкретні проекти, які спрямовані на вирішення регіональних і соціальних проблем, інвестування у туристичну галузь (податкове регулювання, оптимізація кількості і величини податків в туристичній діяльності; створення сприятливих умов для залучення інвестицій; бюджетне фінансування програм розвитку туризму; надання податкових пільг) [10, с.24].

Щодо державного фінансування туристичної галузі, то форми і масштаби залежать від місця і ролі туризму в національній економіці. У багатьох країнах основну роль у цьому процесі відіграє держава. Фінансування туристичної галузі може здійснюватися із різних джерел: бюджетів різних рівнів, позабюджетних цільових фондів, власних коштів підприємств та ін.

Видатки державного бюджету України для розвитку туристичної галузі здійснюються через Державну службу туризму і курортів України за такими статтями: 1) Фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні; 2) Фінансова підтримка розвитку туризму (рис. 1.).

Обсяги бюджетного фінансування туристичної галузі України протягом останніх 5 років (2007 – 2011 р.р.) не носять системного характеру і концентрується за одноманітними напрямками. Зокрема, за програмою «Фінансова підтримка розвитку туризму» бюджетні кошти в основному спрямовуються на:

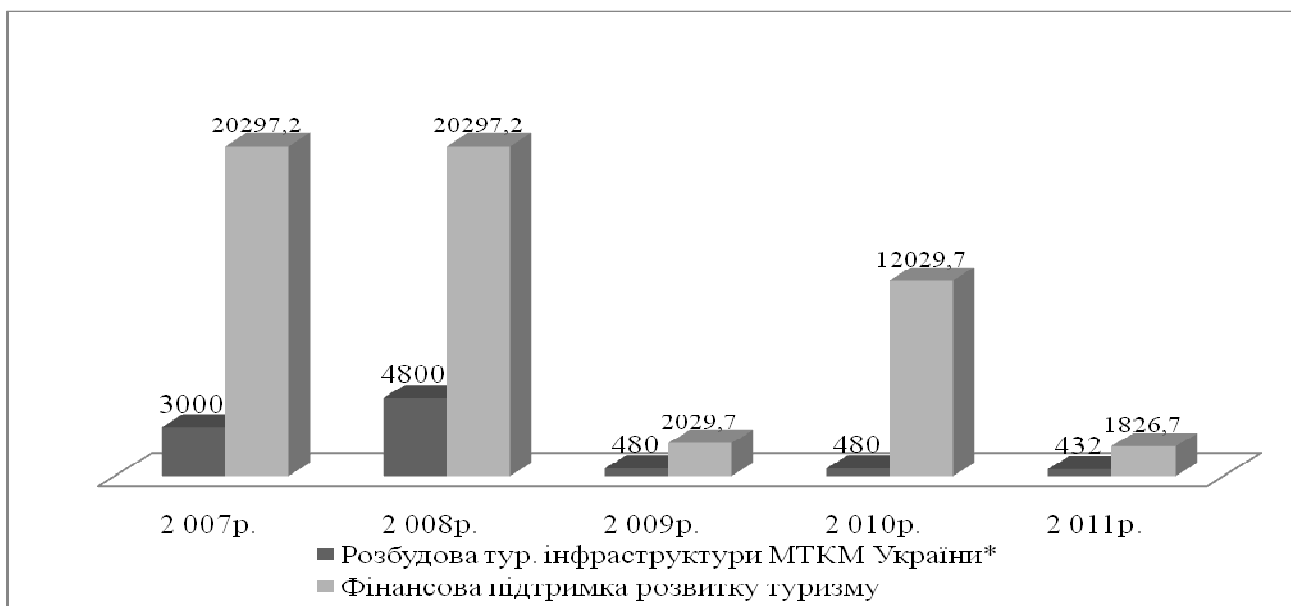
- забезпечення підвищення якості та безпеки національного туристичного продукту шляхом розробки і впровадження стандартів у галузі туризму;

- проведення орієнтованої на зовнішній ринок рекламно-інформаційної кампанії "Україна запрошує" та інформаційних акцій із просування національного туристичного продукту на внутрішньому ринку;

- забезпечення ведення обліку та моніторингу туристичних ресурсів шляхом створення і ведення реєстрів курортних територій, туристичної інфраструктури, турагенств і туроператорів;

- забезпечення міжнародної діяльності у галузі туризму шляхом фінансування спільних туристичних проектів.

Крім того, у 2006 році зазначені статті у бюджеті не фінансувалися.

* - Фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні

Рис. 1. Динаміка видатків державного бюджету України для туристичної галузі у 2007-2011 р.р., тис.грн.¹

Також на думку Н.Коленди, «кошти державного та місцевого бюджетів, що направляються на природоохоронні цілі (що є значним туристичним ресурсом), ідуть у екологічно забруднені регіони, а регіони, що не мають такого статусу, фінансуються за дотаційним або залишковим принципом» [8, с.275]. Важлива увага в структурі напрямів бюджетного фінансування розвитку інших галузей приділяється підготовці та підвищенню кваліфікації фахівців, науковим дослідженням та ін., а щодо туризму, то такі витрати практично відсутні. Проте, варто зазначити, що за даними дослідників [14, с.106], для того, щоб туристична галузь України могла нормально функціонувати й розвиватися, потрібно не менше, як 48000,0 тис. грн. на рік.

У той же час, за даними Державної служби туризму і курортів України, обсяги послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності, щорічно збільшуються, зокрема за 5 останніх років цей показник зріс у 3,3 раза (із 2800,0 млн. грн. у 2005 році до 9388,0 млн. грн. у 2009 році). Платежі до бюджету суб'єктів туристичної діяльності зростають не такими стрімкими темпами, але теж спостерігається тенденція їх збільшення (за виключенням 2009 року, коли цей показник у порівнянні із 2008 роком знизився на 5,5%). Отже, враховуючи наведені показники, можна констатувати, що фінансова криза не надто відобразилась на фінансових результатах суб'єктів туристичної діяльності (табл.1.).

¹ Складено автором на основі Законів України «Про Державний бюджет України» 2007 р., 2008., 2009 р., 2010 р., 2011 р. [1]

Таблиця 1.

Динаміка обсягів наданих послуг та платежів до бюджету суб'єктами туристичної діяльності України у 2005-2009 р.р.²

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Обсяг послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності, млн. грн.	2800,0	3800,0	5500,0	8052,0	9388,0
Платежі до бюджету суб'єктів туристичної діяльності, млн. грн.	112,9	131,3	174,0	208,1	196,6
Питома вага обсягу послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності у ВВП України, %	0,63	0,70	0,76	0,85	1,03

Провівши співвідношення обсягів послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності та обсягів ВВП, можна констатувати про незначну їх питому вагу, в той же час прослідковується тенденція щорічного збільшення цього показника: із 0,63% у 2005 році до 1,03% у 2009 році. Це свідчить про зростання ролі туристичної галузі в економіці країни.

Враховуючи проведення в Україні і Польщі у 2012 році фінальної частини чемпіонату Європи з футболу («Євро 2012») дещо активізувалась діяльність щодо залучення інвестицій, особливо у готельне господарство, транспортну інфраструктуру (будівництво та реконструкція аеропортів, шляхів сполучення). Щодо готельного господарства, то протягом аналізованого періоду прослідковується зростання обсягів інвестицій в основний капітал готельних підприємств (рис. 2.), так, у 2005 році цей показник становив 715 млн. грн., а у 2009 р. – 1423 млн.грн., у той же час, обсяги інвестицій у 2009 році в порівнянні із 2008 роком скоротилися на 5,8%. А за даними Кабінету Міністрів України за 9 місяців 2010 року обсяги інвестицій у готельне господарство склали всього 497,4 млн.грн., що становить 0,5% загального обсягу інвестицій за цей період [7].

Залучення інвестицій у готельне господарство є важливим напрямом державної інвестиційної діяльності. Варто також зазначити, що інвестиційні кошти на розвиток готельного господарства в основному вкладаються в містах, що мають відношення до проведення «Євро 2012», хоча інші регіони теж потребують ресурсів для розвитку туристичної інфраструктури. Тому необхідною умовою залучення інвестицій є потужна інформаційна та організаційна діяльність у цьому напрямі для пошуку інвесторів.

Отже, хоча в Україні останнім часом спостерігається поступове збільшення інвестицій у суміжні із туризмом сфери діяльності, але їх обсяги залишаються недостатніми для ефективної і повноцінної діяльності туризму. Враховуючи досвід зарубіжних країн, фінансування розвитку туризму має кінцевий позитивний результат, якщо використовуються:

- державні фінансові механізми підтримки туристичної діяльності;

² Складено автором за даними Державної служби туризму і курортів України [2]

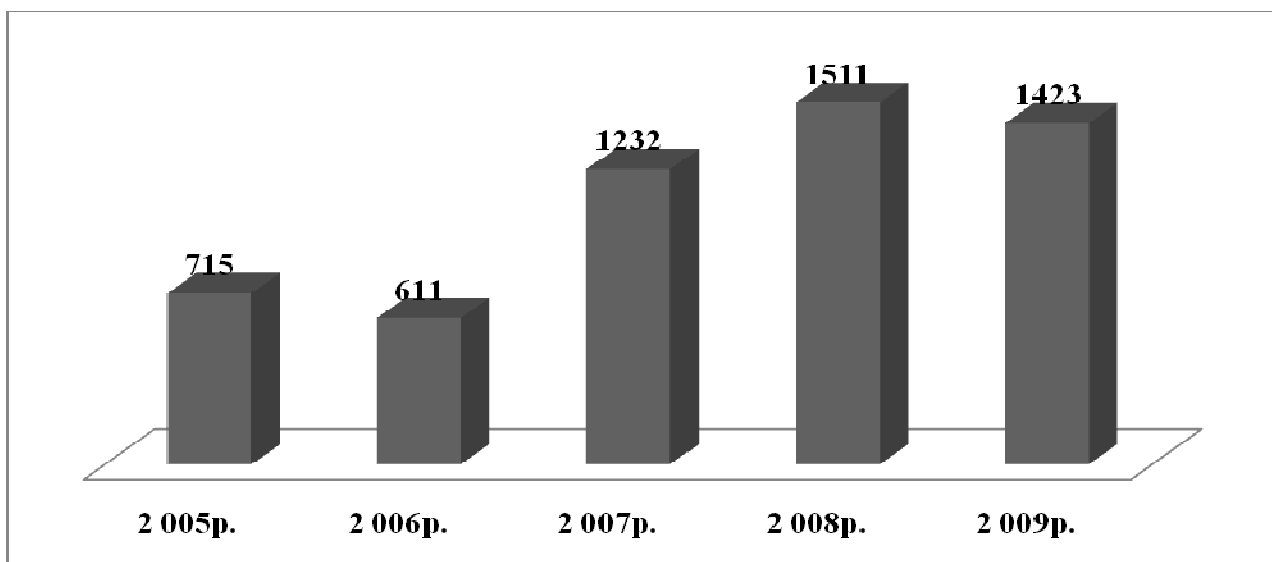

Рис. 2. Динаміка обсягів інвестицій в основний капітал підприємств готельного господарства у 2005-2009 р.р., млн.грн.³

- обґрунтовані способи і методи статистичного обліку туризму для правильного визначення фінансових потоків і фінансової рівноваги у галузі туризму;

- позитивний досвід функціонування транснаціональних компаній на ринку міжнародного туризму і врахування їх особливостей у фінансуванні країн, що приймають;

- розвиток інформаційних технологій у туризмі як новий підхід до його інвестування.

Ще одним фінансовим аспектом функціонування туристичної галузі є забезпечення фінансовими ресурсами туристичних підприємств, більшість із яких – малі, де існують проблеми із власними фінансовими ресурсами; а також туроператори потребують значного обсягу оборотних засобів для оплати послуг готелів і транспортних компаній перед туристичним сезоном. Джерелом поповнення основного капіталу можуть стати довгострокові кредити, отримання яких в сучасних умовах є надто проблематичним.

Основними напрямками політики фінансування туризму є як прямі, так і непрямі джерела фінансування. Серед прямих джерел слід виокремити власні ресурси підприємств, місцевий бюджет і позабюджетні джерела фінансування соціального туризму. Непрямими джерелами є залучений капітал, переважно позиковий, за рахунок засобів приватного та іноземного капіталу, а також засоби громадських організацій та ін. В умовах виходу із фінансово-економічної кризи та обмеження можливостей у наданні прямої фінансової підтримки має збільшуватися роль непрямих форм фінансової підтримки (зменшення ставок окремих видів податків і зборів, встановлення пільг і т.д.).

³ За даними Державного комітету статистики України [12]

Світовий досвід передбачає такі типи допомоги держави туристичним підприємствам, які варто більш широко використовувати в Україні:

- субсидії, що допомагають розв'язати проблему готівки, особливо на першій стадії реалізації туристичних проектів (що розповсюджено в Австрії, Франції, Італії, Великобританії);

- пільгові позики, що дозволяють компенсувати розрив між фіксованою і комерційною ставкою, контроль за реалізацією проекту, під якою видається позика, здійснюється протягом усього його терміну реалізації;

- боніфікація відсотків і поручництво відносно позик і субсидій – уряд або спеціальний орган гарантує позики, надані комерційними банками на розвиток туризму. При цьому передбачається проведення оцінки можливостей проекту виконати умови, зафіксовані при наданні позик, а також оцінки ризику використання гарантій;

- податкові пільги, які надаються після того, як певний туристичний проект починає приносити дохід (в Італії іноземним інвесторам передбачається зменшення ПДВ).

Разом із тим, варто зазначити, що здійснюючи фінансування в туризм та створюючи умови щодо його розвитку, потрібно проводити детальне збалансоване планування, адже збільшення потоку туристів може мати негативний вплив (зростання цін, погіршення екологічної ситуації, сезонність, зростання невдоволення населення і т.д.), що спостерігається в певних регіонах.

Отже, враховуючи важливість та специфічність функціонування і розвитку туристичної галузі, вирішення фінансових питань має базуватися на системному підході та враховувати такі аспекти:

– раціональне і ефективне використання туристичних ресурсів на умовах сталого розвитку з метою формування національного туристичного продукту;

– впровадження системного підходу до регулювання соціально - економічних і фінансових взаємовідносин у туристичній діяльності, оскільки туризм охоплює різні галузі господарства (за дослідженнями вчених – близько 30), тому має бути прийнята концепція розвитку туризму із чітким нормативно-правовим та соціально-економічним механізмом;

– функціонування туристичної галузі неможливе без наявності сучасної інфраструктури, тому основий напрям фінансування передбачає залучення коштів якраз у розвиток туристичної інфраструктури;

– сприяння розвитку внутрішнього та соціального туризму. Певна частка надходжень від туристичної галузі має направлятися на підтримку внутрішнього туризму і, перш за все соціального, а також на відновлення туристичних ресурсів, відродження духовності нації.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що в цілому проблема фінансового забезпечення туристичної галузі є особливо актуальною, оскільки розвиток туризму стимулює інші галузі економіки і сприяє авторитету держави на міжнародному рівні. Можна стверджувати, що фінансове забезпечення туристичної галузі являє собою систему взаємовідносин, що визначає принципи, джерела і форми фінансування суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямована на створення комплексного туристичного продукту

та задоволення потреб населення у туристичних послугах. Таким чином, основною метою фінансового забезпечення туристичної галузі є створення сприятливого середовища щодо виокремлення, розподілу та залучення фінансових ресурсів для ефективного і збалансованого розвитку туризму.

Враховуючи, що фінансове забезпечення туристичної галузі має низку особливостей і специфічних рис, пов'язаних перш за все з механізмом її функціонування, вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу.

В Україні обсяги бюджетного фінансування туристичної галузі України протягом останніх років не відповідають реальним потребам, а що стосується інших джерел, то надходження з них не носять системного характеру. Хоча, останім часом, у рамках підготовки до «Євро-2012» збільшились обсяги фінансування суміжних галузей. Тому актуальності набувають питання державного регулювання: 1) щодо створення сприятливих умов для залучення та ефективного використання позабюджетних джерел розвитку туризму; 2) підвищення ефективності особливо бюджетного фінансування шляхом посилення контролю, відбору оптимальних інвесторів, зниження рівня корупції і т.д.; 3) стимулювання розвитку малого підприємництва в цілому та у туристичній і суміжних галузях, зокрема; 4) покращення фінансового планування розвитку туристичних дестинацій і регіонів.

Подальших наукових досліджень потребує розробка чіткого механізму державного фінансового забезпечення, визначення оптимального співвідношення та пошук фінансових ресурсів для туристичної галузі, а також формування умов щодо стимулювання залучення інвестицій, розробки концептуальних засад стратегічних програм розвитку туризму як на державному, так і регіональному рівнях. Отже, враховуючи, що з одного боку, туризм є складною системою і залучає до свого функціонування велику кількість суміжних галузей, а з іншої – пріоритетність його розвитку для економіки країни, постає важливість для нашої держави створення обґрунтованого фінансово-інвестиційного механізму забезпечення подальшого його розвитку.

Список використаних джерел

1. Про державний бюджет України (на 2007 рік, 2008 рік, 2009 рік, 2010 рік, 2011 рік): Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Аналітичні довідки про роботу туроператорів та турагентів за 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 роки (дані за формою № 1-ТУР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=46>
3. Верланов Ю. Фінансово-економічний механізм та інструменти політики розвитку туризму в Україні // Наукові праці ЧДУ імені Петра Могили. – 2005. – Том 38. Випуск 25. – 2005. – С. 76–85.

4. Гроші. Фінанси. Кредит: Навч.-метод. посібник / [Г.Г.Кірейцев, Н.М.Александрова, С.О.Маслова] / за ред.проф. Г.Г.Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 312с.
5. Дубовікова О. Система фінансування курортно-рекреаційного комплексу // Економіка Криму. – 2009. – № 28. – С. 36-39.
6. Захарчук С. Фінансово-економічні проблеми функціонування туристичної галузі // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2010. – №1 (3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10zsstgu.pdf.
7. Капітальні інвестиції за січень-вересень 2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
8. Коленда Н. Фінансовий механізм забезпечення реалізації стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник / за ред. І.Г. Ткачук. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – Вип. IV. – Т.2. – С. 274-282.
9. Кулінська А. Особливості фінансового механізму державного управління суб'єктами невиробничої сфери (на прикладі туристичної галузі України) // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 18/19. – С.468-476.
10. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): наук. розробка / М. Біль, Г. Третяк, О. Крайник. – К. : НАДУ, 2009. – 40с.
11. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Монографія / С.В. Онишко; Ін-т екон. прогнозування НАН України; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2004. – 434 с.
12. Статистичний щорічник України за 2009 рік. Державний комітет статистики /за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ДП. «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. – 566 с.
13. Чайковська О., Костенко Г. Фінансові умови розвитку санаторно-курортних закладів // Торгівля і ринок України: Збірник наукових праць. – 2009. – Вип.28, Т.3. – С. 320-325.
14. Фен Я.О. Дослідження туристичної галузі в Україні / Я.О. Фен // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук пр. / Мін-во економіки України, Науково-дослід. економ. ін-т. – К., 2006. – Вип. 10 (65). – С. 104-109.

Подано до редакції 1 березня 2011 року

Охрименко А.Г.

Финансовые аспекты функционирования туристской отрасли

В статье проведен анализ важности финансового обеспечения развития туризма. Исследовано состояние объемов бюджетного финансирования туристической отрасли Украины. Предложены основные направления улучшения финансового механизма функционирования туристической отрасли.

Ключевые слова: туристская отрасль, финансовое обеспечение, бюджетное финансирование туризма.

Okhrimenko A.G.

Financial aspects of tourism industry functioning

The article gives analysis of financial provision of tourism development, budgetary financing of tourism industry of Ukraine. Major guidelines of improving financial support of the tourism industry functioning are also suggested.

Keywords: *tourism industry, financial support, budgetary financing of tourism.*

Охріменко Алла Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Київського Національного торговельно-економічного університету.